

РЕАЛЬНІСТЬ ТА МОВА: КАРТИННА ТА ДІЯЛЬНІСНА МОДЕЛЬ ОПИСУ ПРИРОДИ МОВИ

Дослідження природи мови тривають не одне тисячоліття, вони досить різноманітні, однак в цілому можна виокремити дві моделі опису природи мови: картинна та діяльнісна. Мова в концепціях картинної моделі є дзеркалом світу. Основна її функція – репрезентація: відповідність деякого об'єкта реальності тому або іншому слову, що у своїй основі припускає остенсивну теорію навчання мові, подібну прикріпленню ярлика до речі. Згідно з картинною моделлю природи мови, пояснення значення слів традиційно зводиться до вербальних і остенсивних визначень. Однак багато слів не можна однозначно і чітко визначити остенсивно (наприклад, "один", "номер", "кохання"). Не випадково дана традиція зіштовхнулася з ускладненнями: будь-які остенсивні визначення неточні і вже припускають попередні знання-уміння; далеко не завжди вказівкою й найменуванням можна позначити різноманіття форм прояву світу. В картинній концепції значення мови складається з двох частин: неорганічна (включає матеріальні знаки) і органічна. Знакам надається значення; і це все відбувається в свідомості. Так розглядають значення знаку як окрему річ, яка існує разом зі знаком. Насправді окремий знак отримує своє значення тільки в системі знаків, у конкретному контексті, в мові в цілому. Тому зрозуміти слово чи речення – значить зрозуміти мову, а зрозуміти мову – значить володіти технікою її правил, її граматику. Важливо відмітити також теорію значення, відповідно до якої значенням є абстрактна властивість або абстрактна сутність, якою володіють всі предмети, позначувані даним словом, і тільки вони. Подібна теорія значення існує в руслі традиційної теорії абстракції, відповідно до якої загальне поняття утворюється шляхом відкидання одиничних ознак предметів і виділенням їхніх загальних ознак. Наприклад, Сократ у діалогах Платона, досліджуючи будь-яке поняття прагне виділити те загальне, що є у всіх проявах мужності або у всіх прекрасних предметах. Це загальне й виступає для нього як сутність даного поняття. Сократичне розуміння значення як абстрактної загальної властивості, якою повинні володіти всі явища, позначувані даним словом, наклало сильний відбиток на теорію значення й теорію абстракції європейської філософії. Однак дана традиція не пояснює всі можливі способи функціонування загальних понять, адже у філософії важливо не втратити специфіку кожного конкретного випадку, зокрема – специфіку кожного конкретного способу співвіднесення мовного виразу й позначуваних ним об'єктів або явищ. С.Маєчак "традиційні" концепції значення називає міфом про значення і звертає увагу на те, що саме міф про значення заважає нам бачити справжнє й розбіжне використання слів і речень у мові: "Якщо не створювати міфу про значення, то спостереження за справжнім функціонуванням нашої мови показує, що у природній мові не існує жодного цілісного феномена "значення", який міг би скласти предмет семантичних теорій" [3, 396].

Діяльнісна модель опису природи мови формується в концепціях лінгвістичних філософів, починаючи з виразу Л.Вітгенштайна "значення – це використання" [1]. Мовний вираз не варто відривати від його реального вживання й аналізувати як автономний об'єкт, в абстракції від контексту вживання й виду діяльності, з якими переплетене вживання. Критика традиційного розуміння значення була в основному спрямована проти ідеї, що кожному висловлюванню відповідає певний нерозривно пов'язаний з ним двійник – його значення. Важливим наслідком отождолення значення і використання була демонстрація того факту, що висловлювання має значення лише в контексті свого вживання. Лінгвістичні філософи прийшли до висновку, що для більшості висловлювань роз'яснення їх значень полягає не у виявленні будь-якої однієї речі, яку вони позначають, а у виявленні родини значень.

Мова (згідно з діяльнісною моделлю) – така ж частина нашої життєдіяльності, як їжа, ходьба. Мовні акти відбуваються в реальному світі, припускають реальні дії з реальними предметами. Тепер на перший план висувається прагматичний аспект мови. Акцент на вживанні мови в безлічі конкретних ситуацій підкреслює його функціональне різноманіття, варіації значень, найбагатші смислоутворюючі, експресивні й інші можливості мови. "Цей, до певної міри, "коперніканський поворот", – як зазначає Стефан Маєчак, – який здійснив Вітгенштайн щодо зв'язку мови і реальності, однозначно усуває думку, що ніби потойбіч природної мови існує "ідеальна" мова. Відтоді як він переконався, що філософія не може обходити увагою природну мову повсякденності, він завжди пам'ятав про поліморфізм усього того, що вважають мовою" [3, 393-394].

Вдало відмічає Козлова М. С. трансформацію підходу Л. Вітгенштайна: "Повернутися на "грішну землю", вдивитися і зрозуміти, як на справді працює мова, які реальні функції речень та інших мовних форм не в теорії, а в практичному мисленні і поведінці людей – така була в найзагальніших рисах його нова настанова" [2, 7]. Дана модель дозволяє розглянути широкий спектр філософських проблем під особливим кутом зору – через призму мови в її дії. Збагнення суті висловлювань потребує не мистецтва проникати в їх приховану логічну структуру, а передбачає вміння орієнтуватися в дії мови, її практичному використанні в "полотні" самого життя.

Література:

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. Пер. з нім. Є.Попович. – К.: Основи, 1995. – 311 с.
2. Козлова М. С. Идея "языковых игр" // Философские идеи Людвига Витгенштейна. – М., 1996.
3. Маєчак С. Л. Вітгенштайн // Класики філософії мови від Платона до Н.Хомського. Пер. з нім. А. Богачова, І. Івашенка, К. Ткаченка. – К.: Видавництво "Курс", 2008.